

УДК 336.71:336.77

Державне регулювання банківської діяльності у сфері інноваційно-інвестиційного кредитування

Лідія Алімпіївна Стецюра,
здобувач

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Здійснено аналіз і надано актуальні висновки щодо проблем і недоліків чинної системи державного регулювання банківської діяльності у сфері інноваційно-інвестиційного кредитування. Запропоновано шляхи посилення регуляторного впливу на формування активної кредитної політики комерційних банків в інноваційно-інвестиційній сфері.

Ключові слова: банк, регулювання банківської діяльності, інвестиційно-інноваційна діяльність, банківський кредит, довгострокове інноваційне кредитування.

Постановка проблеми. Реалізація стратегії модернізації економіки України на інноваційній основі висуває на перше за значимістю місце вирішення питань забезпечення інтенсивних потоків інвестицій у реальний сектор економіки. На жаль, незважаючи на більш ніж двадцятирічну історію створення і розвитку банківської системи, практика корпоративного кредитування все ще перебуває в зародковому стані, за якого економіка країни гостро потребує довгострокових інвестиційних кредитів. У сучасних умовах ключову роль у процесі розвитку банківського кредитування реального сектору економіки в цілому та пріоритетних його напрямів зокрема повинна відігравати держава. Для цього потрібна ефективна державна система регулювання кредитних операцій комерційних банків, яка являє собою комплекс, складений з інструментів грошово-кредитного регулювання, податкової політики, державних банківських і небанківських інститутів, за допомогою яких держава має можливість розподіляти кредитні ресурси на користь пріоритетних галузей і напрямів економіки. Удосконалення чинної системи регулювання банківської діяльності повинно розвиватися в напрямі стимулювання комерційних банків до набуття активної позиції в корпоративному кредитуванні, створення умов для необхідної переорієнтації банків зі спекулятивних операцій на операції реального сектору економіки та направлення акумульованих банківською системою ресурсів на фінансування інвестиційних проектів, пов'язаних з якісним розвитком капітальної бази підприємств. Таким чином, важливим є визначення принципів і форм банківського регулювання, які забезпечують оптимальні економічні методи стимулювання інвестиційних процесів у національній економіці.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемі банківського кредитування реального сектору економіки в науковій літературі приділяється велика увага.

Дослідженням питання розвитку інвестиційного кредитування інноваційної діяльності займаються як вітчизняні науковці (В. Алексійчук, О. Барановський, А. Бут, Т. Васильєва, О. Васюренко, А. Войнович, І. Вядрова, А. Головка, Н. Давиденко, Н. Зінько, С. Кравченко, М. Крупка, А. Кузнецова, О. Лапко, В. Пшик, Т. Смвженко, А. Череп та ін.), так і закор-

донні вчені – А. Алавердов, М. Бегович, П. Друкер, М. Калецкі, Н. Манків, Г. Менш, Н. Пушкар'єв, В. Сігурт, Й. Шумпетер та ін.

Разом з тим багатьма відомими вітчизняними і зарубіжними вченими досліджується проблема підвищення ефективності організації банківської діяльності шляхом удосконалення систем регулювання і нагляді. Пропозиції щодо їх удосконалення висвітлили у наукових працях П. Біленчук, О. Диннік, В. Коваленко, І. Лютий, В. Міщенко, С. Науменкова, О. Скороход, О. Чуб та ін.

Проте, незважаючи на велику кількість опублікованих праць, недостатньо охопленими залишаються питання, пов'язані з розвитком банківського інноваційно-інвестиційного кредитування за рахунок удосконалення державної системи регулювання кредитних операцій та поліпшення інструментів, які впливають на кредитну політику комерційних банків. Проблема вдосконалення державної системи регулювання і стимулювання кредитування інноваційної діяльності реального сектору економіки України потребує подальшого дослідження, що й обумовлює актуальність статті.

Метою статті є вивчення та оцінювання впливу державної регуляторної політики на процеси кредитування економіки країни; виявлення проблем і недоліків чинної системи державного регулювання банківської діяльності у сфері інноваційно-інвестиційного кредитування і розгляд шляхів удосконалення регулювання банківської діяльності з метою створення умов для активізації інноваційного кредитування в національній економіці.

Виклад основного матеріалу. Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. прийшла на хвилі загальної захопленості дослідників і практиків ідеями дерегулювання кредитних відносин. Виникнення кризових явищ у системі кредитних відносин змусило економічне співтовариство звернути увагу на те, що фінансові ринки не завжди є ефективними, а наявність конфліктів інтересів може призводити до спотворення дії ринкових механізмів.

Кредитні інститути виявилися схильними до надмірного накопичення ризиків з метою максимізації прибутку, розкриття інформації виявилось неповно-

цінним. Це змусило на передній план поставити питання вдосконалення механізмів регулювання банківського сектору, ґрунтуючись на поєднанні ліберально-ринкових методів регулювання, що заохочують вільний розвиток конкурентного середовища на ринку банківських послуг, і адміністративно-командних методів державного управління, які коригують діяльність кредитних організацій. Адже саме недосконалість системи регулювання кредитних операцій, надмірна лібералізація кредитних відносин за відсутності коригувального системного впливу на них з боку держави значною мірою посилювали руйнівний вплив світової кризи на економіку України.

Попри те, що в докризові роки діяльність вітчизняних банківських установ демонструвала стійкі тенденції до значного зростання (у тому числі завдяки впливанню великого обсягу іноземного капіталу), упроваджувана ними кредитна політика практично не стимулювала зростання обсягів кредитів реальному сектору економіки та обсягів інвестиційного кредитування.

Ліберальна кредитна політика комерційних банків у гонитві за максимальним прибутком була спрямована, головним чином, на кредитування поточної діяльності суб'єктів економіки та фізичних осіб на споживчі і житлові потреби. Так, питома вага кредитів банків у поточну діяльність суб'єктів господарювання станом на 01.10.2008 становила 82,5%, у той час як в інвестиційну діяльність – лише 17,5%. З іпотечних кредитів станом на 01.10.2008 майже 60% були надані населенню, тобто були житловими. При цьому банківське кредитування фізичних осіб зростало темпами, що майже удвічі випереджали темпи кредитування суб'єктів господарювання. Так, обсяг кредитування фізичних осіб за період з 2005 року до 01.10.2008 збільшився в шість разів, у той час як кредити, надані суб'єктам господарювання, відповідно зросли у 3,2 раза (рис. 1) [1].

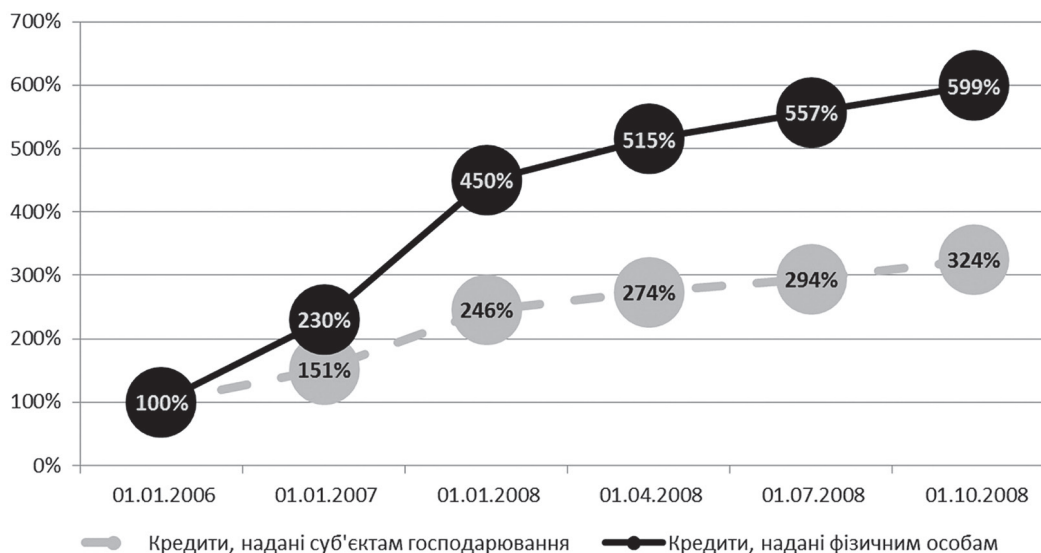

Рис. 1. Темпи росту кредитування суб'єктів господарювання та фізичних осіб в Україні за період з 01.01.2006 до 01.10.2008

Примітки: побудовано за даними [1]; розрахунки автора

Споживчі кредити, частка яких у кредитному портфелі банків становила майже третину (станом на 01.10.2008 – 27,4%), у більшості були спрямовані на придбання товарів іноземного виробництва [1].

Таким чином, активізація кредитного попиту населення за відсутності відповідної активізації інноваційно-інвестиційного кредитування реального сектору вітчизняної економіки стимулювала нарощування споживчого імпорту, що негативно позначилося на поточному рахунку платіжного балансу країни та розвитку вітчизняних виробників.

Щодо модернізації економіки країни, її інноваційного розвитку, то докризові роки «розігрітої» економіки можна назвати роками втрачених можливостей.

Як наслідок, сьогодні ступінь зносу основних фондів в Україні перевищує 70% [2], при цьому коефіцієнт оновлення становить менше ніж 3% [3], що тягне за собою наростаюче технологічне відставання національної економіки, яка залишається матеріалом енергоємною. Для подолання наслідків кризи і за-

безпечення економічного зростання необхідне створення нових виробничих потужностей та оновлення основних фондів, інноваційний розвиток і модернізація економіки. У цих умовах активізація корпоративного кредитування в галузі реальної економіки набуває винятково важливого значення. Проте в умовах посткризової макроекономічної нестабільності можливості комерційних банків і забезпечення підприємств інвестиційними ресурсами різко звузилися. Кредитні можливості національної банківської системи обмежені, у сьогоденні умовах обсяги довгострокового кредитування є вкрай низькими. Темпи зростання банківського кредитування суб'єктів господарювання значно уповільнилися в порівнянні з докризовим періодом розвитку економіки (коли вони також майже удвічі відставали від темпу росту споживчого кредитування), особливо в частині довгострокових кредитів. Так, за період з 01.01.2010 до 01.01.2013 обсяги кредитування суб'єктів господарювання збільшилися лише на 28% (станом на 01.01.2013

вони становили 609 202 млн грн проти 474 991 млн грн станом на 01.01.2010), при цьому довгострокові кре-

дити суб'єктам господарювання за відповідний період зросли тільки на 13% (рис. 2) [4].

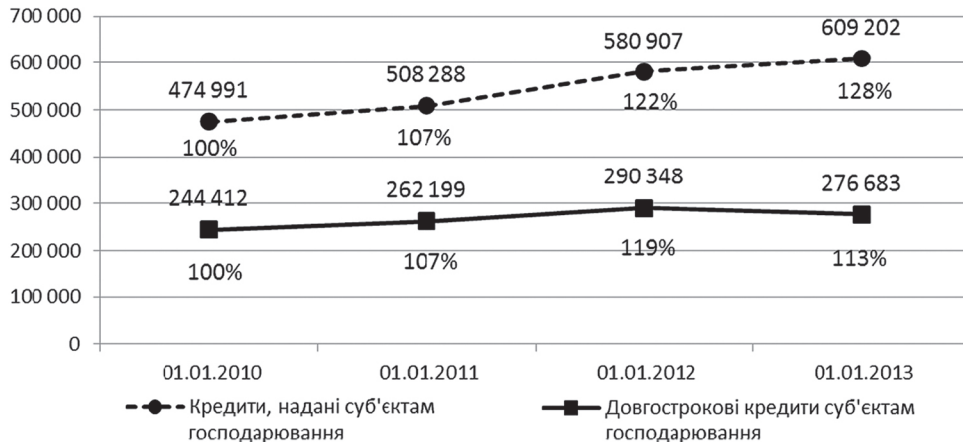

Рис. 2. Динаміка обсягів кредитування (у тому числі довгострокового) суб'єктів господарювання за період з 01.01.2010 до 01.01.2013 рр., млн грн

Примітки: побудовано за даними [4]; розрахунки автора

У загальному обсязі кредитного портфеля комерційних банків станом на 01.01.2013 питома вага довгострокових кредитів, наданих суб'єктам господарювання, становила 33,9%, у тому числі частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання на строк більше ніж п'ять, у загальному обсязі кредитування – лише 9,0% [1]. При цьому питома вага банківських кредитів у поточну діяльність підприємств станом на 01.01.2013 становила 85,3%, у той час як в інвестиційну діяльність – лише 14,7% [5]. У структурі капітальних інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування за дев'ять місяців 2012 року кредити банків сягають лише 15,7% від загального обсягу інвестиційних вкладень [6].

Така кредитна політика комерційних банків гальмує економічний розвиток держави на модернізаційній основі та є відображенням неадекватно проведеної інвестиційної політики держави. Звичайно, кредитна політика банків завжди має індивідуальний характер: цілі, завдання, пріоритети кредитної політики визначаються безпосередньо керівниками банків. Разом з тим вона формується під впливом різних факторів, серед яких майже головним є наявна у країні державна система регулювання і стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки. Таким чином, удосконалення системи банківського кредитування, її інституціональної інфраструктури як умови інноваційного розвитку пріоритетних галузей економіки повинно ініціюватися не тільки банками-кредиторами, а й, насамперед, державою – за допомогою інструментів та інститутів, покликаних координувати і стимулювати кредитування пріоритетних галузей народного господарства з метою їхнього інтенсивного розвитку.

Недосконалість чинної системи державного регулювання банківської діяльності пов'язана з різними проблемами, серед яких:

- відсутність ефективного механізму взаємодії державних фінансових інститутів і комерційних банків у процесі кредитування інвестиційних проектів;

- відсутність чітко регламентованого порядку рефінансування банківського сектору;
- уніфікація процедури нагляду і регулювання банківської системи за відсутністю спектра стимулів для активізації діяльності банків з інноваційно-інвестиційного кредитування;
- податкове регулювання капіталоутворення та інвестиційної активності в банківському секторі, яке дестимулює «переливання» капіталу в реальний сектор економіки;
- регулятивні вимоги до капіталу та управління ризиками, які характеризуються проциклічністю, що сприяє відтворенню спекулятивної моделі банківської діяльності;
- невизначеність критеріїв відбору інвестиційних проектів;
- недосконалий механізм консультаційної підтримки кредитування реального сектору економіки;
- відсутність єдиної інформаційної мережі тощо.

На даний час потрібна якісна зміна характеристики державного регулювання банківської діяльності.

Ринок корпоративного інноваційно-інвестиційного кредитування потребує формування відповідної інституційної системи, що включає не лише фінансово-кредитні установи, які здійснюють кредитування, а й структури, спроможні професійно перевіряти потенційних клієнтів (бюро кредитних історій); інститути фінансової експертизи економічних проектів для ефективного управління кредитної селекцією; сформовану єдину систему інформаційного забезпечення кредитної інвестиційної діяльності. Крім того, стимулювання державою кредитних інвестицій у реальний сектор економіки повинно супроводжуватись упровадженням комплексу заходів у сфері бюджетної та податкової політики, удосконаленням банківсько-кредитного законодавства, більш широкому розвитку інституту гарантійних фондів. Для реалізації вказаних перетворень з метою модернізації економіки країни потрібно консолідувати дії практично всіх

гілок влади та макросуб'єктів економічних процесів (Кабінету Міністрів, Національного банку, Державної податкової служби України тощо).

Вказана консолідація включає, у тому числі, залучення державних видатків, які мають бути спрямовані на рефінансування банків у рамках кредитування інвестиційних програм реального сектору економіки. На нашу думку, у правовому аспекті не до кінця відрегульовано питання грошової емісії на виробничі потреби народного господарства та рефінансування кредитних установ. Найвний механізм рефінансування розрахований на стабілізацію банківської системи, що передбачає короткостроковість заходів впливу і слабкість у формуванні довгострокових ресурсів. У зв'язку з цим актуальним є створення комплексної системи рефінансування з метою розвитку процесів кредитування. Для цього потрібна розробка комплексу заходів, спрямованих на забезпечення банкам рівного доступу до фінансових ресурсів, які можуть розміщуватися в банках на конкурсній основі. Довгострокове рефінансування виданих кредитів повинно мати цільовий характер і спрямовуватися на інвестиційні проекти у пріоритетні для економіки галузі.

Необхідне створення ефективного механізму взаємодії державних фінансових інститутів і комерційних банків у процесі кредитування інвестиційних проектів, а також окремих груп підприємств-позичальників реального сектору економіки. Так, кредитування пріоритетних інвестиційних проектів за рахунок державних коштів має здійснюватися Національним банком України за участі в цьому процесі уповноважених комерційних банків, які здатні працювати з державними коштами. В алгоритмі їхньої взаємодії уповноважений комерційний банк мав би проводити попередній аналіз проекту, погоджувати його з Національним банком і за позитивного рішення отримувати від останнього (на умовах терміновості, платності, зворотності) потрібний обсяг ресурсів для подальшого кредитування позичальника. Запропонований порядок інвестиційного кредитування дозволить використовувати досвід роботи комерційних банків із відповідними позичальниками, здійснювати оперативний контроль з боку уповноважених банків за реалізацією кредитних проектів та ефективно трансформувати накопичені державою фінансові ресурси в інвестиції реального сектору економіки.

Важливими інструментами взаємодії держави з банківськими установами у формуванні ефективної системи кредитування мають також стати: субсидування розміру процентних ставок при кредитуванні банками підприємств реального сектору (передусім підприємств, орієнтованих на виробництво експортної продукції), субсидування першого внеску за окремими видами кредитів і групами позичальників за рахунок цільового використання бюджетних коштів, надання державних гарантій за такими позиками, розвиток інституту гарантійних фондів. Вказані механізми повинні бути активно задіяні у сферах, пов'язаних із підвищеними ризиками, де необхідне довгострокове бачення. Насамперед, це стосується фінансування великих інвестиційних проектів (оновлення основних

фондів, упровадження інновацій), що дозволить розділити ризики кредитування між банками і державою, упроваджуючи відповідні механізми контролю.

Удосконалення системи банківського кредитування висуває як одне з головних завдань збільшення ефективності взаємодії банків із реальним сектором економіки. Актуальним є створення таких організаційно-управлінських банківських форм, що дозволяють, на основі безпосереднього співробітництва кредиторів і позичальників, здійснювати формування довгострокового кредитного портфеля і знижувати реальні банківські ризики.

У зв'язку з цим було б доцільним створення регіональних міжбанківських центрів інноваційного кредитування, спрямованих на організацію ефективної взаємодії підприємств із банківською системою, що мають стати своєрідними «помічниками» банків у підготовці та реалізації кредитних проектів. Вказані міжбанківські центри за підтримки державних ресурсів мають виконувати функції консультантів у сфері інноваційно-інвестиційного кредитування підприємств, проводити експертизу та селекцію інвестиційних проектів, бути ініціаторами створення консорціумів кредиторів для великих проектів тощо.

Модернізація системи регулювання кредитних операцій комерційних банків повинна бути орієнтована на законодавче закріплення прерогатив для банків, що активно кредитують реальний сектор економіки, шляхом зниження нормативів ліквідності та відрахувань у резервні фонди, зміни в черговості платежів, введення пільг в оподаткуванні. Так, законодавчо можливо встановити зниження ставки податку на прибуток при виконанні банками таких умов: інвестиційні кредити підприємствам реального сектору економіки займають значну питому вагу в кредитному портфелі банку; кредитні проекти повинні мати довгостроковий характер; кредитні проекти повинні давати позитивні результати (реалізовуватися у строк; приносити економічний і соціальний ефект суспільству). Доцільним є також введення індивідуальних норм нагляду для банків, у кредитному портфелі яких значну частку займають інноваційно-інвестиційні проекти.

Регулятивні вимоги до капіталу та управління ризиками сучасної банківської системи характеризуються проциклічністю і сприяють відтворенню спекулятивної моделі банківської діяльності. Національному банку України відповідно до рекомендацій Базельського комітету слід активно впроваджувати практику контрциклічного регулювання, зокрема, підвищення вимог до достатності капіталу і рівня резервування під знецінення активів за ознак «перегріву» економіки і їх зниження в період спаду. Підвищені відрахування в резерви у благополучні роки будуть збільшувати обсяг необхідного банкам буферного капіталу і тим самим знижувати як абсолютний обсяг отримуваних дивідендів, так і відносні показники рентабельності, що в довгостроковій перспективі дозволить зробити більш зваженою кредитну політику тих банків, що орієнтовані виключно на отримання короткострокового прибутку і проведення спекулятивних операцій.

Висновки. Ресурси банківської системи України сьогодні недостатні для ефективної підтримки модернізації реального сектору економіки країни, зокрема промисловості, яка, на відміну від банківської системи, що характеризується переважанням малих і середніх банків, є висококонцентрованою. Сучасна система комерційних банків має доступ до вкрай незначної частки фінансових потоків країни, що пов'язано з практичною відсутністю доступу банків до грошових потоків держави, значним обсягом коштів, акумульованих у тіньовій економіці, недовірою населення до банківської системи тощо. У таких умовах необхідність залучення держави до процесу інноваційно-інвестиційного кредитування вбачається очевидною. Ключовим завданням державного регулювання має стати створення ефективної системи управління грошовими потоками країни (у тому числі встановлення економічних бар'єрів вивезення капіталів) з метою їх акумулювання та направлення по каналах, призначених для інвестування у проекти модернізації економіки. Забезпечення державою умов для розвитку інноваційно-інвестиційного кредитування економіки повинно здійснюватися в таких основних напрямках: розвиток інфраструктури банківського бізнесу; удосконалення

банківського регулювання і нагляду; суттєве оновлення і зміна законодавчої та нормативно-правової бази; удосконалення сфери державних фінансів (оподаткування, державних видатків, гарантійних фондів).

Для розв'язання всіх цих проблем і досягнення структурних перетворень, необхідних для модернізації економіки країни, сьогодні вкрай важливо консолідувати всі ресурси суспільства та об'єднати зусилля всіх гілок влади.

В умовах посткризового розвитку та модернізації економіки країни необхідне створення «здорового» інвестиційного клімату, в розвитку якого важлива роль повинна бути відведена взаємодії комерційних банків і держави, яка має вибудовуватися на основі ідеології приватно-державного партнерства та реалізації інноваційних проектів у режимі узгодження фінансової сфери і реального сектору економіки. Поряд з удосконаленням самого механізму державного регулювання банківського кредитування, суттєвим оновленням і зміною законодавчої та нормативно-правової бази регламентації банківської діяльності, необхідне створення загальнодержавної стратегії інноваційного розвитку з урахуванням особливостей економіки України.

Список використаної літератури

1. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
2. Наявність і стан основних засобів [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
3. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
4. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
5. Кредити та депозити нефінансових корпорацій [Електронний ресурс] // Статистичний випуск Національного банку України за грудень 2012 р. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72197.
6. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
7. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
8. Основні Принципи ефективного банківського нагляду / Базельський комітет з питань банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

Summary. The analysis and provided relevant conclusions about the problems and deficiencies of the current system of state regulation of banking activities in the field of innovation and investment lending. Ways of strengthening the regulatory impact on the formation of active credit policy of commercial banks in innovation and investment area.

Keywords: bank, banking regulation, investment and innovation, bank loans, long-term innovative financing.